

ГОЛГОТА И ВАСКРС СРБИЈЕ 1914 — 1918. године

Београд, 1986. — 2 тома 1450 страна

Ову историјску мемоарску књигу приредили су Силвије Ђурић и Видосав Стевановић. Текстови су: сјећања, биљешке, дневници, успомене, документа, фото-материјал — највећим дијелом објављени у разним публикацијама, а има и оних који се овдје први пут објављују. Међутим, скоро није објављен ни један текст који се налазио у књизи „Голгота и васкрс Србије 1914—1918“, објављеној прије двије деценије.

Приређивачи су у напомени истакли циљ објављивања књиге. Они су све текстове, без обзира на то одакле су узети, ставили у исту раван „изван свечарског или пригодничког тона“, а са жељом да се избјегне „старинска патетика и глорификовања“. Текстови су одабирани по занимљивости или књижевној и документарној вриједности.

Посао приређивача није био нимало лак. Текстови су растурени по разним публикацијама, насталим за посљедњих 70 година (1914 — 1985), па су морали консултовати преко 800 наслова и извршити избор из преко 2.000 фотографија из разних извора. Ево шта, између осталог, у завршној напомени они кажу: „У свему томе било је тешко наћи једну заједни-

чку нит, један кохезиони принцип који би све делове спајао у целину; извесна хетерогеност је неизбежан пратилац оваквих књига. Али, трудили смо се да се сви изабрани текстови уклопе у наслов, да буду функционални делови једног широког мозаика и да задовоље бар елементарне књижевне критеријуме“.

Књига садржи 125 текстова, а они говоре о тешким данима, суровим људским драмама и судбинама, масовном гињењу и умирању српске војске и народа, али и о пожртвовању, херојству, јунаштву, самопријегору, спремности да се брани слобода и државна независност. То је књига која се чита са великом пажњом, која изазива тугу и саосјећање с народом у страдањима, а поштовања и дивљења према његовој борби. Књига је снажно свједочанство о Србији, о њеној борби у току првог свјетског рата, о тешким страдањима народа, о разарању државне и народне економије у току рата, као и о доприносу Србије ослобођењу и уједињењу југословенских народа.

Приређивачи су, по нашем увјерењу, циљ који су себи поставили у потпуности остварили.

Новица Ракочевић

ЉУБИНКА ТРГОВЧЕВИЋ, НАУЧНИЦИ СРБИЈЕ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ 1914 — 1920

Београд 1986

Дубље захватање у комплексну друштвену проблематику, поред отварања нових питања, намеће историографији нова трагања у сложеној методологији историјске науке. Посљедњих година интересовања историчара за комплексне садржаје друштвеног би-

ћа све више помјерају границе историографских истраживања. У овом правцу значајан помак представља књига „Научници Србије и стварање југословенске државе 1914 — 1920“ Љубинке Трговчевић, која је објављена прошле године у издању Народне књиге и

Српске књижевне задруге. Објављивање ове студије пропрагнута је наша научна јавност као изузетан чин у области историјске науке.

Истраживање доприноса научника Србије стварању југословенског програма уједињења захвата шири комплекс друштвених појава, те као такво намеће истраживачу двојак проблем у коначном обликовању текста. Поставља се проблем да ли примјенити традиционалну историографску методологију, те проучавањем ширих и општих историјских појава истраживати допринос научне мисли стварању једног политичког акта, или пак изучавати научнике као посебан друштвени слој са свим својим елементима. Студија пружа изванредну синтезу оба захтјева, и општости и посебности, те у расправи јасно искрсава основно питање којим се ова књига бави: друштвена улога српских научника, односно утицај друштвено-научног сазнања на cjеловити друштвени процес стварања југословенске државне заједнице.

У потрази за правим одговором на основно питање, аутор је користио врло различиту грађу домаће и стране провенијенције, политичких архива, културних и научних институција, оставштине научника, научне радове, приватна писма, биљешке, предавања и слично.

У средишту истраживање је политички акт. Слједом великих догађаја на овим просторима дата је композиција текста првенствено на бази практично политички-научно теоријски односи, чиме заправо цијела композиција надлази традиционално историографско искуство и дубље понире у комплексну друштвену проблематику.

Први свјетски рат је отворио перспективу практичног дјеловања научника Србије који су по свом позиву и својој дјелатности били у могућности развити југословенску идеју до нивоа југословенског програма стварања државне заједнице, и као такву представити је научним и политичким круговима Европе.

Научници Србије Јован Цвијић, Слободан Јовановић, Тихомир Ђорђевић, Александар Белић, Јован Радонић, Станоје Станојевић, Нико Жупанић, Јован Жуповић, Павле Поповић, Милета Новаковић, Лазар Марковић, Коста Стојановић и др. цијелу деценију прије коначног формирања ратног програма Србије припремили су својом дјелатношћу, како практично тако и научно, политички акт ослобођења и уједињења југословенских народа и тиме директно утицали на стварање ратног програма Србије о уједињењу.

Активност научних радника обрађена је преко следећих цјелина: У првим годинама рата; У избјеглиштву; Сарадња и сукоби са Југословенским одбором; Настанак различитих виђења будуће државе; Концепције о унутрашњем уређењу и на конференцији мира. Подјелу на ове цјелине условљавали су активност и задаци оних научника који су најнепосредније били укључени „у круг делатности чији је циљ био остварење уједињења Југославије“. Дјелатношћу научника остварена је чврста спрега научне и политичке мисли. Научна мисао о југословенској заједници је својим путевима резултирала истим циљем, стварањем југословенске државне заједнице.

У расправи о доприносу научне мисли стварању југословенске државне заједнице остале су необрађене социјално-класне основе и идеолошке оријентације носилаца овог програма. Овим истраживањем дошли би до изражаја они садржаји којима је овај програм узајамно подстицао, а несугласице и супротстављања у односима између науке и политике били би боље освијетљени.

Студија је употпуњена прилозима, изворима и литературом, објашњењем скраћеница и регистром личних имена.

На крају представљања ове изузетне студије не можемо занемарити утисак да књизи недостаје експлицитнији увод у којем би била дата потребна појашњења на релацији наука — политика — интелигенција, што би од аутора

захтијевало и употпуњенији историографски закључак.

Студију „Научници Србије и стварање Југославије“ препоручујемо широј читалачкој публици и

онима код којих оваква студија појачава дјелатност или је непосредно подстиче.

Сенка Распоповић

МОША ПИЈАДЕ, ЗБОРНИК РАДОВА

Београд 1987.

Ових дана се навршило 30 година од смрти Моше Пијаде (15. III 1957). Оно што је он урадио за југословенски револуционарни покрет и Комунистичку партију Југославије у међуратном (1918—1941), ратном (1941—1945) и послеријатном периоду све до изненадне смрти 1957. године саставни је дио токова југословенског друштва. За читавог свог живота (1890 — 1957) Пијаде је био присутан у југословенском стваралаштву (новинарству, сликарству) и посебно политици. Као новинар и покретач листа „Слободна реч“ (1919) постао је члан КПЈ 1920. године. Од тада па до краја живота остао је непоколебљиви комуниста, израставши у једног од најистакнутијих југословенских комуниста и политичара свог времена.

Поводом 30. годишњице смрти Моше Пијаде у издању Института за савремену историју и „Књижевних новина“ објављена је књига под насловом „Поша Пијаде“. У овој књизи су објављени радови са научног скупа који су прије десет година (1977) организовали Институт за савремену историју и Скупштина Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Уз Предговор П. Качавенде, у овом зборнику објављено је 28 прилога са разноврсном проблематиком о раду М. Пијаде. Зборник радова је илустрован са неколико фотографија и репродукција сликарских радова М. Пијаде.

Радови објављени у овом зборнику су разноврсни по тематици, што говори да је и рад М. Пијаде био разноврстан и многострук. Ријетко је који човјек у веома сло-

женим приликама овако успјешно сбављао више крупних питања и усмјеравао сложене друштвене токове. О томе нам говоре и наслови радова објављених у овом зборнику. Напомињемо да су радови Моше Пијаде објављени 1964. и 1966. године у пет књига. Почео је да објављује 1912, а посљедњи интервју дао је фебруара 1957. године. О значају изучавања дјела Моше Пијаде пише Перо Дамјановић. „Поша Пијаде — марксист на делу“ наслов је рада већ покојног Душана Недељковића. Енвер Реџић је обрадио питање — Моша Пијаде о социјалистичком радничком покрету и националним односима у Босни и Херцеговини. Још првих година свог револуционарног рада М. Пијаде је писао о Македонији и македонском питању од 1918. до 1925, тј. до његовог одласка на вишегодишњу робију. Ово је предмет рада Даринке Пачемске. Миленко Палић пише о Моши Пијаде и радничком покрету у Војводини у годинама послерије првог свјетског рата. Послије забране легалног рада КПЈ (крајем децембра 1920) почетком 1923. дошло је до формирања Независне радничке партије Југославије, као легалне форме рада КПЈ. Те године вођена је и дискусија у КПЈ о разним питањима. То питање је и наслов саопштења Франца Клопчића. Звонимир Станковић је обрадио питање Моша Пијаде као оснивач листа „Комунист“ У овом зборнику је објављен и рад покојног Родољуба Чолаковића „Улога Моше Пијаде у формирању кадрова КПЈ Бранислав Глигоријевић пише о доп-